

POLÍTICA LINGÜÍSTICA A LA VALL D'ARAN: LES REGLES DEL JOC

per Xavier LAMUELA

Professor del Departament de Filologia Hispànica de la
Universitat Autònoma de Barcelona

3

M'ha estat encomanat de parlar del tractament que fa de l'aranès una llei que parla sobretot del català i que es refereix fonamentalment a l'espanyol. Seria un error ara que jo em limités a parlar del gascó de la Vall d'Aran; seria un error perquè qualsevol discurs sobre allò que solem anomenar una «minoria» és obligadament un discurs sobre la «majoria» correlativa —el contrari no és cert— i no explicitar aquest darrer discurs és contribuir decididament a la incomprensió dels fets.¹ Hauré de començar, doncs, analitzant la situació actual de l'aranès respecte a l'espanyol i al català; després examinaré els termes en què l'anomenada Llei de Normalització Lingüística a Catalunya incideix en aquesta situació i faré algunes consideracions sobre l'orientació que haurà de prendre la planificació lingüística a la Vall d'Aran.

En un primer cop d'ull es pot tenir la impressió que l'espanyol, el català i l'aranès configuren una mena de joc de capses xineses, però es comprova de seguida que, en les relacions entre les tres llengües, no es donen gens la proporcionalitat i la regularitat pròpies d'aquests jocs. L'espanyol es caracteritza, enfront de les altres dues, com la llengua que, en darrer terme, garanteix el funcionament de la societat. Seria interessant de disposar d'informació precisa sobre la distribució dels usos lingüístics a la Vall d'Aran, però, tot i no comptar amb aquesta informació, es poden avançar sense por algunes observacions: l'espanyol és l'única llengua que cobreix en alguna mesura tots els usos concebibles, els usos destinats a un més gran abast comunicatiu —llengua escrita, mitjans de massa...— coneixen el predomini absolut de l'espanyol, els hispanòfons constitueixen l'únic grup proporcionalment rellevant de monolingües i l'aptitud en espanyol de la població d'una altra llen-

1. A propòsit de les dissimetries que afecten les relacions entre grups dominants i grups dominats, vegeu el darrer apartat de l'article de Lluís V. Aracil, *Et tout le reste est littérature*, dins *Dir la realitat*, Barcelona (Ed. Països Catalans) 1983, ps. 135-153.

gua augmenta a mesura que disminueix l'edat, abstracció feta dels nens petits. Aquest quadre defineix a grans trets una situació de dominació per part de l'espanyol i, vistes les coses en aquests termes, no es pot pas dir que el català compti amb una posició intermèdia.

A fi d'entendre les causes de la situació sociolingüística a la Vall d'Aran i la mena de mecanismes que hi poden incidir, ens caldrà recórrer al concepte de *poder* i prendre en consideració els àmbits d'activitat i de referència en què es mouen els aranesos. Això ens permetrà també de precisar quina és la posició del català.

Sovint ocorre que una part important de les activitats dels membres d'una comunitat es desenvolupa fora d'aquesta, com és el cas quan hi ha emigracions temporeres o quan cal desplaçar-se per a seguir estudis o per a realitzar gestions vinculades a l'administració; llavors la vida de la comunitat s'implica en diversos àmbits d'activitat que la ultrapassen. Pot ser, a més, que la comunitat en qüestió es trobi inserida administrativament dins d'unitats més grans o que formi part de conjunts ètnics més amplis; els diversos àmbits d'activitat i aquestes unitats majors —coincidents o no amb aquells— constitueixen àmbits de referència respecte als quals els membres de la comunitat estudiada se situen i es defineixen.² En el cas de la Vall d'Aran, podem enumerar diversos fenòmens que es deixen analitzar en aquesta perspectiva: emigració tradicional —sovint temporera o temporal— a l'Occitània francesa, consciència de comunitat lingüística amb els gascons de l'altre costat de la frontera, necessitat de passar la ratlla fronterera per a utilitzar determinats serveis —mèdics, per exemple—; però, també, adscripció administrativa a Espanya i a Catalunya, que ha pesat decisivament en l'organització de la vida aranesa, orientada cada cop més en funció dels àmbits de referència espanyol i català i girada d'esquena, al nivell de les representacions, a una Gascunya i a una Occitània que han patit una profunda aculturació francesa.

Si partim de la concepció del *poder* com a funció directa del control dels mitjans que permeten de realitzar els propis fins —entenen *fins* com a *valors*—,³ haurem de convenir que el poder de l'Estat espanyol ha estat exercit *fins ara* incontrastadament en detriment dels valors aranesos; resta a veure què ocorrerà *a partir d'ara*. L'organització de l'escola, dels mitjans de massa, de l'administració i de diversos aspectes de la vida pública en espanyol i ignorant l'occitanitat ètnica de la Vall d'Aran, ha completat els efectes pràctics de l'orientació de l'activitat dels aranesos en funció de la localització de la

2. Tinc presents els conceptes de *grup de pertinença* i de *grup de referència*. El grup de referència és per definició extern a l'individu que el pren com a tal; per contra, el que jo he anomenat àmbit de referència pot encloure el grup de pertinença, però és susceptible d'ésser vist com una cosa externa en la mesura que no és la comunitat d'adscripció immediata de l'individu.

3. «Il potere si basa su risorse e valori, cioè sul controllo dei mezzi (risorse) che consentono di realizzare i propri fini (valori), eventualmente anche a detrimento dei fini altrui, grazie appunto al controllo esercitato sui mezzi». Anna Maria BOILEAU e Emidio Sussi, *Dominanza e minoranze. Immagini e rapporti interetnici al confine nordorientale*, Udine (Ed. Grijalbo) 1981, p. 23.

frontera política i ha precisat la representació de les unitats administratives que enclouen la Vall com a àmbits dintre dels quals la comunitat aranesa se sent definida: segons això, l'aranès mitjà es considera espanyol i, en contrast, assumeix les conseqüències culturals de la separació política respecte als gascons de França, d'altra banda, fortament deculturats.

És l'exercici del poder social de l'Estat en els termes que he descrit que estableix el poder lingüístic de l'espanyol. Aquest poder es defineix a través de la imprescindibilitat del coneixement actiu d'una determinada llengua per a viure dins d'una determinada comunitat i té a veure íntimament amb quades de dominació com el que he establert al principi. No cal dir que només les llengües que són imprescindibles s'aprenen «naturalment» dins del procés de socialització de tots els individus i que les altres esdevenen marginals i poden abocar-se a un procés d'extinció. Actualment, tinc la impressió que la bona integració a la societat aranesa implica l'adquisició passiva de l'aranès i del català però no, clarament, el coneixement actiu d'aquestes llengües.

La presència del català a la Vall d'Aran s'explica com una conseqüència immediata de la separació política dels aranesos de la resta dels gascons: un territori de les dimensions de la Vall i amb la seva demografia s'enclou per força en àmbits d'activitat més grans i, si aquests àmbits són alloglots —en aquest cas, a causa d'una determinada orientació geogràfico-política—, l'adopció d'una segona llengua es fa inevitable. El fet que el català sigui conegut al marge de la política lingüística de l'Estat i que aquesta afavoreixi la presència de l'espanyol en detriment de les altres dues llengües, situa aquestes, en la pràctica i al nivell de les representacions, en una posició de subordinació i fa que el català sigui per als aranesos una mena de model de llengua subordinada, fins i tot, i especialment, al moment de les reivindicacions.

L'assumpció per part dels mateixos catalans del caràcter de llengua subordinada del català és probablement un factor determinant de les restriccions que dominen la legislació en matèria lingüística i és sens dubte la causa de l'escassíssim progrés que ha experimentat la difusió social de l'ús de la llengua. Si calgués resumir el fenomen en una frase indicativa, podríem dir que, per als catalans, la llengua de la societat catalana és l'espanyol i el català no és més que la «llengua pròpia», una llengua adjectivada, ornamental. La legislació existent sobre l'aranès, caldrà analitzar-la tenint en compte aquesta concepció ideològica, que obeeix perfectament al miratge de les capsas xineses: el català és una llengua subordinada a l'espanyol i l'aranès és una llengua subordinada al català (!).

El tractament minoritzant que fan de l'aranès l'Estatut i l'anomenada Llei de Normalització Lingüística va dels trets ideològics del discurs a les disposicions pràctiques. La presentació de la llengua de la Vall d'Aran que fa l'«Exposició de Motius» de la llei com d'una llengua que «s'ha conservat a través dels segles i que encara es parla» deixa pressuposar que es tracta d'una llengua de la mena de les destinades a no conservar-se ni parlar-se. El fet greu, però, és la manca de reconeixement de l'oficialitat de l'aranès al seu territori; al moment de l'elaboració de l'Estatut, va ser proposada una nova redacció de l'article 3.4 —«La parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial

respecte i protecció.»— que garantia l'oficialitat de la llengua —«La parla aranesa, en el seu domini lingüístic de la Vall d'Aran, tindrà les mateixes consideracions d'oficialitat que l'Estat atorgui a la llengua catalana.»— i l'esmena no va prosperar qui sap si sota la suggestió d'una interpretació restrictiva de les ambigüetats de l'article 3 de la Constitució Espanyola.⁴

És justament l'article 3 de la Constitució que formula la persistència de l'Estat espanyol en una política de subordinació de les anomenades «altres llengües espanyoles» a l'oficial de l'Estat i és la política de subordinació lingüística que inhibeix la possibilitat de normalització social de l'ús d'aquestes llengües si entenem com a tal el procés que hauria de portar, en cada territori, a l'organització de la vida social en la llengua respectiva.⁵ Quin sentit tenen, doncs, les formulacions i les disposicions de l'anomenada Llei de Normalització Lingüística a Catalunya? En l'aspecte negatiu, la Llei constitueix un succedani de reconeixement dels drets lingüístics dels aranesos i dels catalans, succedani que molts no dubten a utilitzar per a fer callar la formulació de reivindicacions ben legítimes. En l'aspecte positiu, estimula, limitadament, l'acció institucional i privada a favor de la difusió de l'ús social de l'aranès i del català, difusió que tocarà sostre ben aviat si no l'acompanya una presa de consciència creixent de quina és la situació sociolingüística i quina la situació política que la perpetua en el que és essencial.

Aquestes consideracions ens permeten d'examinar l'abast de les diverses formulacions que conté el títol V de l'anomenada Llei de Normalització Lingüística.

Els apartats 1 i 3 reconeixen que l'aranès és la llengua de la Vall d'Aran —amb la sospitosa adjectivació de què ja he parlat— i oficialitzen el fet elemental que els topònims aranesos són aranesos. També reconeixen el dret de la població de la Vall de saber i d'utilitzar la seva llengua, però deixen penjada la contrapartida dels deures que això haurà de comportar, d'acord amb el principi general de perpetuar la relació dissimètrica que existeix entre l'espanyol i les «altres llengües». En aquest aspecte, l'aranès, desproveït del caràcter de llengua oficial, encara es troba en una situació d'indefensió més greu que la del català, emparat per l'aigüal article 3 —«Les persones jurídiques han de respectar també en llur activitat a Catalunya, allò que estableix l'article anterior [referit al dret d'usar l'espanyol i el català].»—, per bé

4. Vegeu Ramon MARTÍNEZ I DEU, «Era Val d'Aran» un territori occità sota l'administració espanyola i catalana, «Altres Nacions», I, 2-3 (1981), ps. 51-54.

5. Vegeu, a aquest propòsit, el meu article *Una llei possibilista*, «Avui» (19 abril 1983), ps. 11 i 12: «... l'organització de l'Estat continua sent tal que posa al servei d'una unitat econòmica una unitat lingüística garantida per la seva estructura administrativa i pel seu aparell de difusió de models socials —escolarització i mitjans de massa. Això significa que, a l'empara de la política lingüística de l'Estat, els moviments de població vinculats a l'ocupació laboral i el mercat estatal dels mitjans de massa continuaran actuant irreversiblement en el sentit de la uniformització lingüística d'Espanya...

»Hi ha, doncs, una política lingüística d'Estat que subordina l'ús del català al de l'espanyol i que, per tant, fa persistir els factors últims del procés de substitució lingüística.»

que cal entendre que les garanties de l'article 4 —«... per a fer efectius els drets dels ciutadans reconeguts en l'article 3 de l'Estatut i en la present Llei.»— valen també per als drets dels aranesos.

Naturalment, que es pugui arribar a establir el deure dels ciutadans de conèixer la llengua del territori on viuen depèn del fet que tinguin l'oportunitat d'aprendre-la. Ara, oportunitat d'aprendre la llengua, en termes socials, vol dir que la seva presència en la societat sigui tal que qualsevol procés de socialització n'impliqui l'aprenentatge. Tenint en compte això, ja es veu que no és gens innocent l'opinió que sosté que és un acte discriminatori posar ciutadans hispanòfons en situació d'haver d'entendre la llengua del territori on es troben; amb el plantejament actual, és ben segur que el peix de la hispanització es mossegarà indefinidament la cua. L'única alternativa dependrà de la generalització d'un estat de consciència que obligui l'Estat a desistir de la seva política assimilista i a organitzar-se en règim d'oficialitat territorial repartida; llavors, dins de cada territori, serà possible una política orientada a la implantació de la llengua respectiva com a llengua garantidora del funcionament de la societat.

Les formes i els usos lingüístics de l'administració, dels mitjans de massa i del sistema educatiu, tenen caràcter referencial dins de la societat o, dit altrament, actuen com a models de les formes i dels usos propis d'altres àmbits socials. Per això, qualsevol política de difusió de l'ús social d'una llengua haurà de partir del control majoritari d'aquests usos referencials i, no cal dir-ho, si parteix d'un control només limitat, és de preveure que pervindrà només a una difusió limitada de la llengua i no pas a establir-la com a llengua garantidora del funcionament social. En conseqüència, les disposicions de l'anomenada Llei de Normalització en aquest sentit, i concretament els apartats 2, 4 i 5 de l'article 28, referits a l'aranès, no garanteixen que la societat aranesa arribi mai a organitzar-se en gascó; això no vol pas dir, però, que s'hagi de desistir d'emprar la Llei per a fer tota la feina possible, alhora que es reclama una legislació justa i realment eficaç. De la mateixa manera, el fet que no es prevegi l'ús administratiu de l'aranès no priva que aquest es pugui promoure a l'empara del dret d'utilitzar la llengua.

La reduïda base demogràfica de la Vall d'Aran i la seva inserció en àmbits d'activitat i de referència més grans són fets que poden induir a pensar que la completa organització de la vida aranesa en aranès és simplement impossible i que la necessitat material que els aranesos tenen d'utilitzar d'altres llengües els forçarà, tard o d'hora, a l'abandó de la seva. No hi ha dubte que aquests factors intervenen actualment en l'erosió de la presència social de l'ús de l'aranès i de l'aptitud lingüística dels qui el parlen; és determinant, però, d'aquesta tendència justament el fet que, com hem vist, és l'espanyol i no pas l'aranès la llengua que hi ha a la base de l'organització social a la Vall.

És perfectament concebible la vida social de la Vall d'Aran organitzada en aranès, talment que, d'una banda, la integració dins de la societat aranesa comporti el coneixement de la llengua i que, de l'altra, el plurilingüisme dels aranesos tingui un caràcter merament instrumental —com el té actualment el coneixement del francès —sense implicacions de subordinació de la llengua

del país a una de forastera. Que això sigui possible depèn només de l'actuació de la política lingüística adequada, la qual depèn al seu torn de la revisió de la política lingüística de l'Estat i del fet que els aranesos disposin del poder polític que necessiten per a la gestió del seu país.⁶

6. Poder que certament no els dona la projectada —i congelada— Llei de la Vall d'Aran en la seva forma actual.